lė?). Toje pačioje vietoje sklypo savininkė dar yra radusi akmeninį kirvį su skyle kotui, kurį ji saugo namuose.

The Šaukštelis hillfort site

In 2009 ŠAM investigated the flat hilltop and area around the Šaukštelis hillfort site (Telšiai and Kelmė Districts), excavating a total of 128 m^2. An archaeologically valuable cultural layer was recorded in two places.

Near the hill's SW foot at a depth of 1.25–1.35 m was found a 0.95–1.25 m thick cultural layer with pieces of clay daub, charcoal, several fragments of burnt boards, and 2 iron clinkers. The layer's radiocarbon date is 1030–1160. These finds testify to the inhabitation of the hill's foot in the 11th–12th centuries and smelted iron was found in the vicinity of the excavated test pits.

At the site of a former triangulation tower in the E part of the earthworks and enclosure, a 30 m^2 trench was dug. In it was discovered a 10–55 cm thick archaeologically valuable cultural layer with stone paving (Fig. 1), small pieces of clay daub, several small sheep/goat and pig bones, charcoal and wood snail shells. The stone paving (Fig. 2) may be connected with the reinforcement of the earthwork's inner slope or with buildings standing at the foot of the earthwork. The pieces of charcoal and clay daub testify to the existence of wooden structures. The vicinity of the hillfort was inhabited at the same time as the hillfort itself, which dates to the early 2nd millennium.

After questioning the local inhabitants it was determined that a possible cemetery site exists on a hill 1 km to the NW of the hillfort site.

Ernestas Vasiliauskas

Žagarės (Žvelgaičio) piliakalnio II papėdės gyvenvietė

Žagarės (Žvelgaičio, kitaip dar vadintas Aukštadvariu (pavyzdžiui, 1647 m. inventoriuje), Plikuoju, Kosciuškos kalnu) piliakalnis II įrengtas kairiajame Švėtės krante, plento Žagarė–Naujoji Akmenė kairėje pusėje, ŠR–PV kryptimi besidriekiančioje ozo aukščiausioje dalyje. Į ŠR ir PV nuo jo yra 3 ha dydžio papėdės gyvenvietė (?) ir XVII a. kaimavietė. 2007 m. žvalgymų metu (LAD, vadovas E. Vasiliauskas) nustatyta, kad jos tęsinys eina iki pat Kalno 25 ir Pašvėčio 30.

Žagarės vardas istoriniuose šaltiniuose minimas 1254, 1271 m. Taip pat Baltramiejaus Hionekės kronikoje aprašyto 1348 m. Kryžiaus žygio į Šiaulių žemę užfiksuotą *Swente* (galima sutapatinti su Švėtės upe) vietovės paminėjimą hipotetiškai būtų galima susieti su Žagare.

Žagarės piliakalnio II archeologinių tyrinėjimų bei istorinių šaltinių apžvalga, iki 2008 m. surinktos medžiagos analizė yra pateikta atskirame straipsnyje (Vasiliauskas E., Žagarės II (Žvelgaičio) piliakalnio ir kapinyno radiniai (Kai kuriais Žagarės XII–XIII a. istorijos klausimais), *LA*, V., 2008, t. 33, p. 153–186).

2009 m. Žagarės (Žvelgaičio) piliakalnio II papėdės gyvenvietėje (23587), būsimos automobilių aikštelės vietoje, siekiant nustatyti, ar čia yra išlikę kultūriniai sluoksniai, ŠU iškasė 8 šurfus, o vėliau, aptikus keletą radinių, – perkasą 1. Iš viso ištirtas bendras 265 m^2 plotas.

1 pav. Perkasos 1 PR sienelės sluoksniai pjūvyje: 1 – velėna, 2 – XVI–XVIII a., 3 – XII–XV a. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 1. The profile of the layers in the SE wall of trench 1: 1 – sod, 2 – 16th–18th centuries, 3 – 12th–15th centuries.

Perkasa 1 buvo 42,5x5,5 ir 2,5x12,5 m dydžio, su praplatėjimu aikštelės PV dalyje. Jos paviršius nelygus, leidžiasi ŠR kryptimi plento link (H_{abs} 72,71–72,16 – 71,16–70,98 m). Dalyje perkasos sluoksniai perkasti vėlesnių (XVII ir XX a.) žemės kasimo darbų metu.

Tyrinėtoje vietoje išskirti 4 sluoksniai (1 pav.). Iki 12–25 cm gylio buvo velėninis sluoksnis – juoda žemė maišyta su žvyru, erodavusiu nuo ozo šlaito. Šiame sluoksnyje rasta stiklinė žiedo akutė. 12–25 cm gylyje atsidengė juoda žemė maišyta su žvyru, žvirgždu. Šiame sluoksnyje, H_{abs} 70,98–70,92 m, aptikta pavienių radinių – 5 monetos (laisvojo Rygos miesto 1579 m. šilingas, Rusijos imperijos Pavlo I 1798 m. 1 kapeika, 2 LDK Jono Kazimiero Vazos šilingai, Saksonijos–Hildburghauseno Ernesto Frydricho I 1718 m. 2 grašiai – šurfe 8) (2 pav.) geležinė kaltinė arklio pasagos vinis (?), o H_{abs} 70,76–70,47 m gyly-

2 pav. Saksonijos–Hildburghauseno Ernesto Frydricho I 1718 m. 2 grašiai. Skersmuo 2,5 cm. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 2. A 1718 Ernest Frederick I 2-groat coin from Saxony–Hildburghausen. Diameter 2.5 cm.

3 pav. Žalvariniai kriaušės formos žvangučiai nuo kaklo vėrinio (?). E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 3. Bronze pear-shaped crotals from a necklace (?).

4 pav. Krosnys 2 (K2), 3 (K3), 6 (K6), duobė 1 (D1) ir PR sienelės sluoksniai (1 – velėna, 2 – XVI–XVIII a., 3, 4 – XII–XV a.) pjūvyje perkasoje 1. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 4. Ovens 2 (K2), 3 (K3), and 6 (K6), pit 1 (D1), and the layers (1 – sod, 2 – 16th–18th centuries, 3, 4 – 12th–15th centuries) in the profile of the SE wall in trench 1.

je – žalvarinės plokštelės, apkaliukas, žalvarinių ir geležinių dirbinių fragmentai.

40–60 cm gylyje atsidengė juoda žemė maišyta su smėliu. Tarp antrojo ir trečiojo sluoksnių sandūros, 40–65 cm gylyje, H_{abs} 70,47–70,25 m, rasta keletas individualių radinių: geležinė kaltinė vinis, kaltelis ir jo dalis, drožtuvo–lenkenos dalis, strypelio fragmentas, įtveriamųjų peilių dalys, žalvarinis apkaliukas, apskritos segės fragmentas, nenustatytos paskirties žalvarinių ir geležinių dirbinių fragmentai bei kt.

48–66 cm gylyje atsidengė smėlis, maišytas su pilka žeme, negausiais degėsiais, gyvūnų kaulais, žalvariniais žvangučiais (3 pav.), keliomis žiestos keramikos šukėmis. 66–83 cm gylyje pasiektas įžemis – smėlis, žvyras ar molis.

Perkasoje 1 aptikta įvairių objektų: 6 dėmės (3 iš jų – pastatų vietos), 10 duobių (9 – datuojamos XII–XIII a., o 8 – vėlyvas XVII a. nenustatytos paskirties perkasimas), 4 (2 – spėjamos) molinės kupolinės krosnys, 2 akmeninės krosnys (4 pav.).

Molinės kupolinės krosnys 1, 3 (4 pav.), 4, 5 buvo 96x66, 66x116, 110x126, 64x77 cm dydžio. Molio tinko sluoksnio storis jose siekė nuo 2–4 iki 11–12 cm. Duobių gylis įvairus – nuo 10–20 iki 30–40 cm, kartais iki 60–65 cm (duobė 1). Jų turinį dažniausiai sudarė juoda žemė su degėsiais. Negausiai rasta gyvūnų kaulų ir žiestos keramikos.

Duobė 1 atidengta 60–65 cm gylyje. Ji buvo šiek tiek ovalaus apskritimo formos, 75–85 cm skersmens. Duobės turinį sudarė juoda žemė su degėsiais. Joje rasta gyvūnų kaulų (tarp jų nemažai smulkių žinduolių), apdegusio molio tinko fragmentų. Duobės gylis 60–65 cm, stačiais šlaitais (4 pav.). *Duobė 3* ovali, pailga, 67x88 cm dydžio, orientuota ŠR–PV

(60–240°) kryptimi. Jos turinį sudarė juoda žemė su degėsiais. Iškasant duobės turinį joje aptikti sudėti 25x15, 10x7 cm dydžio pavieniai akmenys, degėsiai, gyvūnų kaulai, žiesta keramika. Duobė buvo 30 cm (išėmus akmenis – 40 cm) gylio. *Duobė 5* ovali, 120x85 cm dydžio, orientuota PV–ŠR (240–60°) kryptimi. Jos turinį sudarė juoda žemė, degėsiai, apdegusio molio tinko fragmentai. Duobėje, 10–15 cm gylyje, rasta pilko šiferio galąstuvo dalis, XIII a. žalvarinis įvijinis žiedas, dekoruotas akutėmis, keletas gyvūnų kaulų (tarp jų ir kaukolės skliauto dalis). Jos gylis buvo 26–38 cm, giliausia ji buvo P dalyje.

Iš akmenų krauta *krosnis 2* pradžioje užėmė 90x57 cm dydžio pilkos žemės maišytos su smėliu plotelį (4 pav.), orientuotą PV–ŠR (70–250°) kryptimi. Vėliau preparuojant paaiškėjo, kad ji yra pailga, ovali, 63x70 cm dydžio. Krosnies akmenys (granitas) buvo apdegę, skaldyti, krauti 3 aukštais, 6x6–21x15 cm dydžio. Tarp akmenų gausiai aptikta degėsių, nedaug gyvūnų kaulų. Krosnies duobės turinį sudarė juoda žemė su degėsiais. Jos dugne aptiktas apdegęs žiestas molinis puodas. Jo būklė labai bloga – viršutinė dalis trupinėja. Šalia jo buvo aptikta didoka (10x19 cm dydžio) apdegusi lenta, datuota 1150–1220 m. (Vs–1969). Duobės gylis 20 cm.

Akmeninė krosnis 6 užėmė 97x66 cm dydžio plotą. Ji orientuota P–Š (360–0°) kryptimi. Duobės dugnas pasiektas 44–48 cm gylyje. P, V ir R šonuose buvo sudėti 11x6–30x13 cm dydžio perdegę skaldyti pilko ir rausvo granito akmenys. Krosnies Š pusėje statmenai buvo padėta apatinės akmeninės girnapusės pusė (5 pav.). Duobės turinį sudarė juoda žemė, daugybė didesnių ir mažesnių degėsių, apdegusio molio tinko fragmentai. Krosnyje aptikta gana daug sudužusių puodų šukių (vieną jų iš 20 aprūkusių ir neaprūkusių šukių pavyko rekonstruoti (6 pav.), o kitą sudarė 5 didelės šukės), gyvūnų kaulai, geležinio smeigtuko adata, geležinės adatos dalis (?). Krosnis pagal atliktus C_{14} tyrimus datuota 1410–1455 m. (Vs–1970). Po akmenimis krosnies šonuose buvo smėlis, maišytas su pilka žeme, kurioje aptikta apdegusio molio tinko fragmentų, gyvūnų kaulų, keletas puodų šukių. Iškasus iki nejudinto grunto, krosnies 6 duobė užėmė

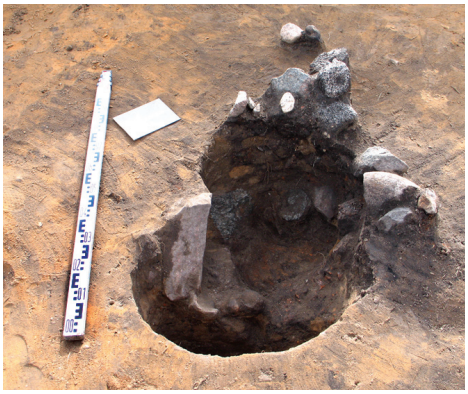

5 pav. Krosnis 6 su akmenine apatine rankinių girnų girnapuse. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 5. Oven 6 with a saddle quern.

0 5 cm

6 pav. XV a. pirmosios pusės žiestas ornamentuotas puodas iš krosnies 6. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 6. A thrown decorated pot from the first half of the 15th century that was found in oven 6.

150x90 cm dydžio plotą, gylis siekė 77 cm. R dalyje krosnies duobė jungėsi su kita praplatėjančia duobe – prakūra (?). Ji buvo 64x82 cm skersmens, 21 cm gylio. Šios praplatėjančios duobės turinį sudarė juoda žemė su negausiais apdegusio molio tinko fragmentais (daugiau jų surinkta dugne). Tarp krosnies ir šio praplatėjimo aptikta daug apdegusio molio tinko fragmentų.

Tyrinėjimų metu surinkta apžiestos (viena), ankstyvos XII–XV a. I pusės žiestos keramikos šukių (140 vienetų), molio tinko fragmentų (per 500 vienetų), šlako (4 vienetai), gyvūnų kaulų (405 vienetai), keliasdešimt metalinių radinių (3 geležinių įtveriamų peilių dalys, drožtuvo–lenkenos pusė, kaltelis ir jo dalis, pilko šiferio ir akmeninis galąstuvai, adatos bei ylos dalys, žalvarinis įvijinis žiedas dekoruotas akutėmis, 4 žvangučiai (3 pav.), geležinis smeigtukas ir jo dalis (adata), žalvarinės plokštelinės apskritos segės fragmentas, ornamentuotas apkaliukas), tiksliau neidentifikuotų dirbinių bei jų smulkių fragmentų (žalvarinės plokštelės, apkaliukai, geležinis strypelis ir kt.).

Dalis jų yra reti dirbiniai. Tai su medžio apdirbimu susiję darbo įrankiai – drožtuvo–lenkenos pusė (identiškas rastas Mežuotnės piliakalnyje (*Žiemgaliai / The Semigallians*, V., 2005, p. 140, 747), kaltelis ir jo dalis. Taip pat iš retesnių dirbinių minėtina XV a. I pusės akmeninės rankinės sukamosios apatinės girnapusės pusė. Iš papuošalų minėtini geležinis smeigtukas apskrita į vidų užriesta galvute, dengtas balto metalo plokštele, žalvariniai žvangučiai (3 pav.), 2 žiesti puodai (6 pav.).

Surinkta ir XVI a. pabaigos – XVII a. radinių: kaimiškos (7 vienetai), oksidacinės glazūruotos (9 vienetai), akmens masės (viena) keramikos, puodyninių (7 vienetai) ir plokštinių koklių (2 vienetai), vitražo švininio tvirtinimo fragmentas, geležinė kaltinė vinis, arklių pasagų geležinės vinutės (3 vienetai), 5 XVI ir XVIII a. monetos (bilioninis laisvojo Rygos miesto 1579 m. šilingas, 2 variniai LDK Lietuvos Bresto (1665 m.) ir Kauno (16?? m.) kalyklų Jono Kazimiero Vazos šilingai, Saksonijos–Hildburghauseno Ernesto Frydricho I 1718 m. 2 grašiai (2 pav.), varinė Rusijos imperijos Pavlo I 1798 m. 1 kapeika).

Surinkta medžiaga pirmą kartą leido tiksliau datuoti piliakalnio papėdės gyvenvietę. Atlikti C_{14} tyrimai kai kurias datas patikslino. Gautos tokios datos – 1150–1220 m., 1220–1275 m., 1410–1455 m. (Vs–1969–1971).

Tyrinėjimų metu aptikti radiniai, objektai, sluoksniai datuoti 3 horizontais (1 pav. 1). XII a. II pusės – XIII a. horizontas neabejotinai išskirtas pagal C_{14} tyrimus, žalvarinius žvangučius (3 pav.), įvijinį žiedą dekoruotą akutėmis, geležinių peilių fragmentus, smeigtuką apvalia į vidų užriesta galvute, pilko šiferio galąstuvo dalį, ankstyvą žiestą keramiką (beveik visi puodai dekoruoti horizontalių linijų ir bangelių deriniu). Šis horizontas siejamas su Žagarės piliakalnyje II buvusia pilimi, minima 1254 bei 1271 m. rašytiniuose šaltiniuose. XIV a. (?) – XV a. I pusė išskirta pagal tam tikrus žemiau išvardytus kriterijus. Labai tikėtinas XIV a. I pusės datavimas pagal Baltramiejaus Hionekės kronikoje 1348 m. kryžiaus žygio į Šiaulių žemę aprašyme užfiksuotą *Swente* vietovės paminėjimą, kurį hipotetiškai būtų galima susieti su Žagare. Tam tikrų korekcijų įveda C_{14} tyrimais nustatyta 1410–1455 m. data (krosnis 6 su žiestu bangelėmis ir horizontaliomis linijomis ornamentuotu puodu (6 pav.) bei kitais dirbiniais). Šiai datai neprieštarautų 1426 m. sutartis tarp LDK ir Li-

vonijos dėl sienų nustatymo. Joje 40 km minėtos sienos atkarpoje tarp Sidabros ir Dabikinės upių (dabartiniai Joniškio ir Akmenės rajonai) buvo paminėti 4 kaimai ir greta Žagarės piliakalnio II esantis Raktuvės kalnas. Šiai datai tikslinti būtini papildomi tipologiniai keramikos ir C_{14} tyrinėjimai. XVII–XVIII a. horizontas išskirtas pagal 5 XVI–XVIII a. monetas, dubeninių, puodyninių, plokštinių žaliai glazūruotų koklių fragmentus, švininį langų vitražo tvirtinimo fragmentą, negausią žiestą oksidacinę glazūruotą ir kaimišką keramiką. Šis horizontas yra siejamas su piliakalnyje buvusia Senosios Žagarės dvarviete (valdyta dvarininkų Syrevičių ir Umiastauskių) bei į ją vedusiu senuoju keliu. Šioje vietoje, pasak žagariečių, ėjo kelias, kol buvo nutiestas naujasis dabartinis plentas Žagarė–Naujoji Akmenė. Jo fragmentai dar ir dabar matomi ozo dalyje į PV nuo piliakalnio.

2009 m. tyrinėjimai patvirtino, kad piliakalnyje buvo XIII a. rašytiniuose šaltiniuose minima Žagarės pilis, papildė duomenis apie Žagarės piliakalnio II archeologijos kompleksą bei žinias apie pietinės Žiemgalos apgyvendinimo raidą XV–XVI a.

Radiniai perduoti saugoti JIKM. Keramika restauruoti perduota į GRC.

The settlement site at the foot of Žagarė (Žvelgaitis) II hillfort site

In 2009 a total area of 265 m^2 was excavated at the site of a future carpark at the settlement site at the foot of the Žagarė (Žvelgaitis) II hillfort site (North Lithuania, Joniškis District). The name, Žagarė, is mentioned in historical sources in 1254 and 1271. The mention of a *Swente* locality, which was recorded during the 1348 Teutonic Knight campaign into the land of Šiauliai that was described in the Bartholomäus Hoeneke's *Younger Livonian Rhymed Chronicle*, could hypothetically also be connected with Žagare (possibly being identified with the river Švėtė).

Four layers were distinguished in the excavated area. Sterile soil: sand, sandy loam, and gravel, was reached at a depth of 66–83 cm (Fig. 1). During the excavation various structures and objects were recorded (Fig. 4): 6 stains (3 of them building sites, 10 pits (9 dating to the 12th–13th centuries and no. 8 to late 17th-century digging), 4 (2 doubtful) clay domed ovens, and 2 stone ovens (Fig. 5).

In conducting the excavation, fragments of early 12th – first half of the 15th-century thrown pottery (Fig. 6), 17th-century rustic pottery, oxidation glazed pottery, stoneware, 'pot-shaped' (*Topfkachel*) and flat stove tiles, and clay daub, pieces of slag, animal bones, a forged iron nail, small iron horseshoe nails, and tens of individual finds and artefact fragments were found. Some of the artefacts are rare: a rotary quern stone from the first half of the 15th century (Fig. 5), an iron pin with a round disc head turned up towards the inside and plated with white metal, 4 bronze crotals (Fig. 3), 2 thrown pots (Fig. 6), woodworking tools: half of a drawknife – barking knife, a small chisel, and part of a chisel, and five 16th- and 18th-century coins (Fig. 2).

The finds, objects, and layers discovered during the excavation, on the basis of typology, stratigraphy, and C_{14} dating, were dated to 3 horizons: second half of the 12th–13th century; 14th (?) – first half of the 15th century, and 17th–18th century.